

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС»
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Миленкова Поліна Вячеславівна

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА
МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ ТА ЇХ РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ
072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Студентки 4 курсу П.В. Миленкової
групи ФСз-61с

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Кваліфікаційна робота бакалавра містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ П.В. Миленкова

Керівник доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування, к.е.н.

_____ О.В. Люта

Суми 2020

АНОТАЦІЯ

кваліфікаційної роботи бакалавра

на тему «МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ ТА ЇХ РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ»

студентки Миленкової Поліни Вячеславівни

Актуальність теми дослідження зумовлена змінами у бюджетній політиці України щодо стратегічних завдань розвитку українського суспільства та недостатньою спроможністю чинних механізмів формування та реалізації бюджетної політики ефективно вирішувати проблеми соціально-економічного розвитку регіонів.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних і практичних аспектів функціонування місцевих бюджетів як джерела забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону та визначення шляхів оптимізації функціонування місцевих бюджетів.

Об'єкт дослідження – сукупність фінансових відносин, що виникають в процесі формування та використання коштів місцевих бюджетів..

Предмет дослідження – особливості формування та використання фінансових ресурсів місцевих бюджетів з метою забезпечення соціально-економічного розвитку регіону.

Основний результат роботи полягає у дослідженні теоретичних і практичних аспектів функціонування місцевих бюджетів, формулюванні визначення місцевих бюджетів, аналізі доходів і видатків, оцінці фінансового стану бюджету міста Суми та формулюванні пропозицій для підвищення його фінансової стійкості.

Ключові слова: місцеві бюджети, доходи й видатки місцевих бюджетів, фінансова стійкість бюджету міста.

Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 50 сторінках, з яких список використаної літератури із 55 найменувань. Робота містить 12 таблиць, 7 рисунків, а також 5 додатків.

Рік захисту роботи – 2020 рік

ЗМІСТ

Вступ.....	4
1 Теоретичні основи функціонування місцевих бюджетів.....	6
1.1 Місцеві бюджети: їх сутність та значення в забезпеченні соціально-економічного розвитку міста	6
1.2 Характеристика доходів місцевих бюджетів.....	10
1.3 Видатки місцевих бюджетів як основа фінансування розвитку міста.....	14
2 Аналіз доходів та видатків місцевого бюджету на прикладі міста Суми.....	17
2.1 Оцінка джерел формування доходів бюджету м. Суми.....	17
2.2 Аналіз напрямків використання коштів бюджету м. Суми.....	26
2.3 Основні напрями вдосконалення бюджетного фінансування соціально-економічного розвитку міста.....	29
Висновки.....	37
Список використаних джерел.....	40
Додатки.....	45
Додаток А. Визначення місцевих бюджетів.....	45
Додаток Б. Порівняння доходів місцевих бюджетів.....	46
Додаток В. Показники і типи фінансової стійкості місцевих бюджетів.....	47
Додаток Г. Розрахункові значення показників фінансової стійкості	48
Додаток Д. Напрямки зміцнення фінансового потенціалу місцевого бюджету.....	50

ВСТУП

Соціально-економічне зростання країни базується на розвитку її окремих регіонів. Вони, у свою чергу, можуть розвиватися за умов ефективного фінансування, і саме місцеві бюджети забезпечують цей процес. Подальший розвиток країни, таким чином, залежить від підвищення значущості місцевих бюджетів. Особливого значення формування доходів та використання місцевих бюджетів набуває підчас фінансово-економічної кризи. Адже місцева влада стає дієздатною за умов достатнього забезпечення місцевого самоврядування коштами. При цьому автономність місцевих бюджетів з їх складною структурою та урахуванням податкового потенціалу конкретної території буде підґрунтя для стабільної економічної системи не тільки регіону, а й усїєї країни.

Проте, процес формування й ефективного функціонування системи громадських бюджетів в Україні нині не є досконалим і має низку недоліків.

Актуальність теми дослідження зумовлена змінами у бюджетній політиці України щодо стратегічних завдань розвитку українського суспільства та недостатньою ефективністю існуючих механізмів формування та реалізації бюджетної політики з метою соціально-економічного розвитку.

Теоретичним і практичним напрямом отримання й використання коштів бюджетів міст присвячено роботи вітчизняних дослідників, серед яких: В. Андрущенко, С. Буковинський, М. Васильєва, І. Дмитриєва, В. Зайчикова, О. Кириленко, І. Луніна, М. Матушак та ін. Окремі проблеми удосконалення системи місцевих бюджетів вирішуються у працях зарубіжних дослідників: Р. Аграноффа, Р. Бірда, Ш. Бланкарта, А. Вагнера, Р. Гнейста, А. Сміта та ін.

Не применшуючи значення теоретичних надбань з визначення ролі місцевих бюджетів у розвитку регіонів, можна стверджувати, що існує об'єктивна потреба в подальшому дослідженні функціонування місцевих бюджетів на регіональному рівні.

Об'єктом дослідження є сукупність фінансових відносин, що виникають в процесі формування та використання коштів місцевих бюджетів.

Предметом дослідження виступають особливості формування та використання фінансових ресурсів місцевих бюджетів з метою забезпечення соціально-економічного розвитку регіону.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних і практичних аспектів функціонування місцевих бюджетів як джерела забезпечення соціально-економічного розвитку регіону та визначення шляхів оптимізації їх формування та використання.

Реалізація поставленої мети передбачає наступні завдання дослідження:

- дослідити сутність та значення місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку міста;
- навести характеристику доходів та видатків місцевих бюджетів;
- проаналізувати джерела формування та напрями використання бюджету міста Суми;
- обґрунтувати можливі шляхи удосконалення функціонування місцевих бюджетів.

Для досягнення поставленої в даній роботі мети було застосовано низку як загальнонаукових, так і спеціальних методів наукового дослідження: методи індукції та дедукції, методи порівняльного та статистичного аналізу та синтезу, методи теоретичного та практичного узагальнення, таблично-графічний метод, а також метод економіко-математичного моделювання (при розробці методики оцінювання фінансової стійкості місцевого бюджету).

Інформаційно-аналітичну базу дослідження складають Конституція України, законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України; Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України, аналітичні звіти Міністерства фінансів України, звітність департаменту фінансів Сумської міської ради, матеріали періодичних видань, наукові праці, інтернет-ресурси та публікації.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

1.1 Місцеві бюджети: їх сутність та значення у забезпеченні соціально-економічного розвитку міста

Місцеві бюджети є фінансовим підґрунтям для розвитку органів місцевого самоврядування, тому вони займають визначне місце в розвитку нашої країни.

Під місцевими бюджетами розуміють фонди фінансових ресурсів, які мобілізуються й витрачаються у відповідному регіоні. Система місцевих бюджетів працює в усіх країнах світу. Проте роль і значення місцевих бюджетів зумовлюються типом економічної системи і пріоритетними напрямками соціального розвитку регіону та низкою національних, політичних, та економічних факторів. Вони займають важливе місце не тільки у бюджетній системі, але є важливим фактором формування економічної системи всієї держави.

З метою визначення сутності та значення місцевих бюджетів проведено аналіз різних підходів до їх визначення (Додаток А, таблиця А.1). На нашу думку, узагальнюючи зазначені наукові підходи, місцеві бюджети можна визначити як організаційну форму утворення, розподілу й використання фінансових ресурсів, які необхідні для виконання функцій місцевих органів влади щодо соціально-економічного розвитку регіону.

Отже, можна зазначити, що дослідження сутності, характеристик і ролі місцевих бюджетів показує, що місцеві бюджети є дієвою формою акумуляції фінансових ресурсів, що знаходяться в управлінні місцевих органів самоврядування і є основним компонентом загальної бюджетної системи держави.

Значення місцевих бюджетів стає надзвичайно важливим підчас реалізації реформи децентралізації, яка ґрунтується на «Стратегії-2020» президента України, «Концепції реформи місцевого самоврядування» та Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Реформа спрямована на досягнення ефективного розподілу повноважень між місцевим самоврядуванням і органами виконавчої влади на принципах субсидіарності й децентралізації.

Суб'єкти бюджетних відносин представлені на рисунку 1.1.

Рисунок 1.1 – Суб'єкти бюджетних відносин та їх зв'язок із функціонуванням бюджетної системи

До місцевих бюджетів, згідно Бюджетного Кодексу України, належать: обласні бюджети, районні, міські, селищні й сільські бюджети (рис. 1.2). Вони уявляють собою фонди фінансових ресурсів, зосереджені в розпорядженні місцевих рад народних депутатів та органів місцевого та регіонального самоврядування. Усього в державі нараховується майже 12 тисяч місцевих бюджетів.

Самостійність місцевих бюджетів забезпечується власними і загальнодержавними доходами, які закріплені за ними, а також правом незалежно визначати стратегію використання фінансів місцевих бюджетів.

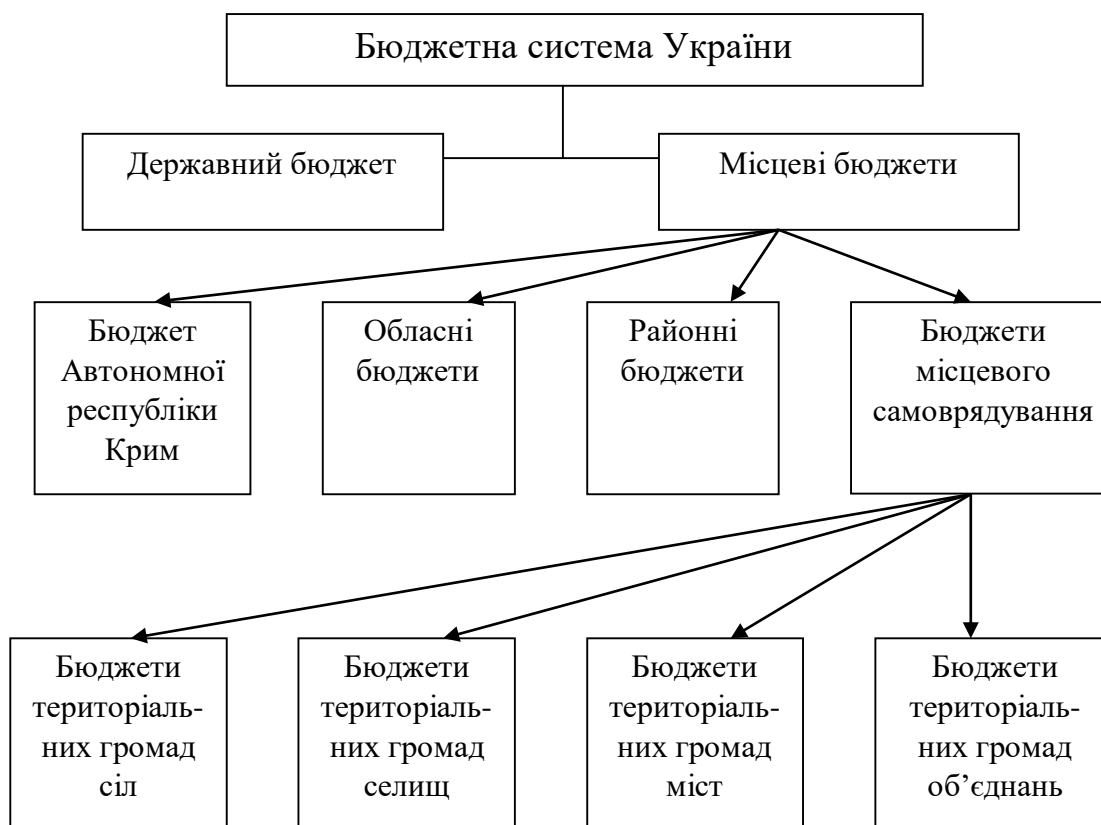

Рисунок 1.2 – Система місцевих бюджетів України

З метою успішного забезпечення принципів самостійності у складанні та використанні бюджетів усіх рівнів потрібно, щоб кожен рівень бюджетної системи отримував певні доходи, визначені за законом, при цьому відносини між державним і місцевими бюджетами будувалися згідно специфіки соціально-економічного розвитку регіонів.

Зазвичай місцевий бюджет складається із загального та спеціального фондів.

За структурою місцевий бюджет поділяють на поточний (або адміністративний) і бюджет розвитку (до якого відноситься капітальний або інвестиційний).

Отже, місцеві бюджети мають одне з центральних значень у економічній системі України, їх значення і функції зумовлені типом економіки, пріоритетними завданнями розвитку міста (рис. 1.3) [1]. Місцеві бюджети забезпечують реалізацію перспективних цілей національного розвитку та загальнодержавних програм, фінансування державних видатків.

Рисунок 1.3 – Значення та функції місцевих бюджетів у соціально-економічному розвитку територіально-адміністративної одиниці

Таким чином, соціально-економічний розвиток міст залежить від конкретних бюджетних повноважень та реальної спроможності місцевих органів самоврядування і влади здійснювати та підсилювати якісний розвиток економічного та соціального забезпечення населення.

1.2 Характеристика доходів місцевих бюджетів

Згідно до сучасних теорій державних фінансів, доходи бюджету - це плата за послуги, які надані державою, в той час, як держава відповідає виробництво тих суспільних благ, які не існує можливості придбати особисто. Концепція суспільного блага передбачає визначення обсягу благ та послуг, які можуть бути забезпечені лише державою. Благо можна вважати суспільним тоді, коли його доступність для одного громадянина може бути також легко та вільно надана громадянину іншому. Суспільне благо стосується усіх споживачів в однаковому обсязі фінансування, який визначається сумою податків, що збираються державою [13].

Звичайно, суспільні блага не є ринковим продуктом, адже в основу розподілу бюджетних благ не можна покласти принципи ринкової торгівлі (як то попиту і пропозиції). Тому актуальним науковим питанням є проблема прямих та зворотних зв'язків між поступом економічного розвитку та нерівністю доходів [23].

Беззаперечно існує суперечність між потребами регіонів у наданні бюджетних послуг і можливостями державного бюджету щодо фінансування. Ця невідповідність вирішується шляхом вибору переваг бюджетної політики щодо напрямів виконання державних видатків.

Доходи місцевих бюджетів покликані бути надійним фундаментом фінансової бази для органів місцевого самоврядування. Ефективне формування доходів місцевого бюджету можливе тільки тоді, коли його прибуткова частина формується належним чином і дозволяє забезпечувати відповідний рівень витрат.

Нормативно-правовою та законодавчою базою, яка регламентує процес формування надходжень до місцевих бюджетів України, є Конституція та Бюджетний кодекс України, закон «Про Державний бюджет України», укази Президента, пов'язані з галуззю Постанови Кабінету Міністрів України і документи установ державної виконавчої влади й місцевого самоврядування.

Хоча не існує загальноприйнятих принципів формування надходжень до місцевих бюджетів і також бюджетів органів місцевого самоврядування, можна провести паралель із принципами наповнення бюджетів на місцевому рівні, базуючись на загальноприйнятих основах побудови бюджетної сфери держави, сформульованих у Бюджетному кодексі, Європейській Хартії про регіональне самоврядування.

Згідно цих документів, до основних принципів накопичення доходів місцевих бюджетів належать: принцип демократичності; директивності; поділу на податкові й неподаткові доходи та міжбюджетні трансферти; принцип поділу доходів на власні та закріплені; відповідності доходів бюджетів міст повноті функцій інституцій місцевого самоврядування; принцип повноти; принцип мотивації у пошуках резервів до збільшення розміру доходів місцевих бюджетів; принцип контролю; гласності; реальності; єдності; плановірності; системності; стабільності; відповідальності. Дотримання цих принципів забезпечує подуктивну взаємодію між різними рівнями бюджетів.

Система надходження коштів до місцевих бюджетів (рис. 1.4) є сукупністю форм і засобів мобілізації надходжень до місцевих бюджетів, і тих відносин, які виникають у процесі організації процесу фінансування місцевих бюджетів, а також між органами управління, підприємництва і жителями міста [42].

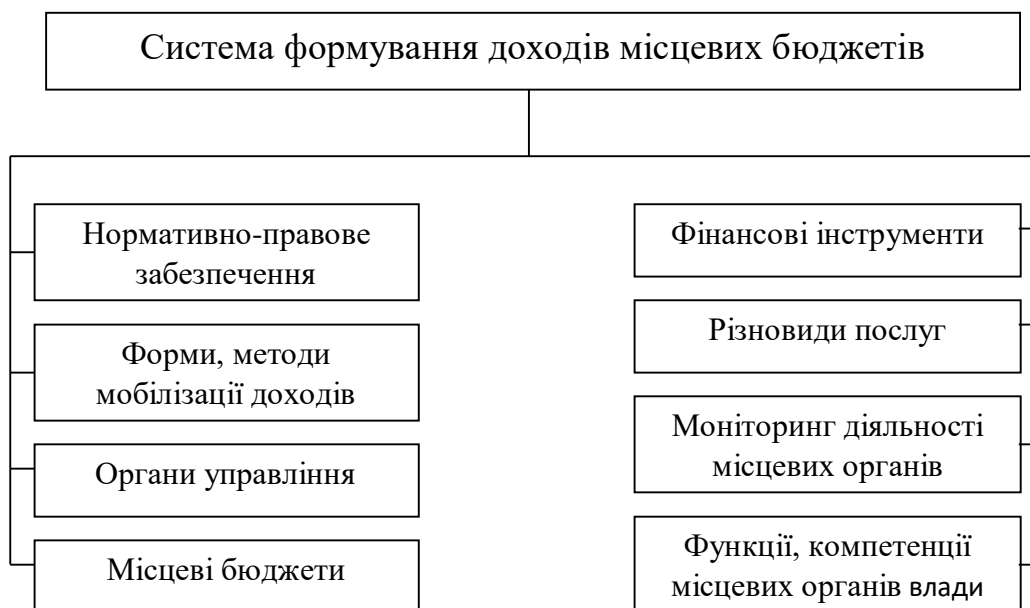

Рисунок 1.4 – Система формування доходів місцевих бюджетів

Згідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», доходи місцевих бюджетів утворюються із власних джерел, визначених законом і зафіксованих у встановленому законом порядку загальнодержавних податків, зборів і інших платежів, які є обов'язковими [22].

Доходи місцевих бюджетів можна поділити на три групи:

1. Власні та закріплені доходи (види доходів, які спрямовуються на певний рівень бюджетів міст у залежності від відомчої підлеглості суб'єкта господарювання. Власні доходи – це ті доходи, які формуються на території, яка є підвідомчою органу влади. Закріплені доходи – це ті доходи, які закріплюються за певним бюджетом, що здійснюється відповідно до Бюджетного кодексу України).

2. Регульовані доходи (доходи, які закріплюються за визначеними рівнями бюджетів відповідно до законодавства, рішенням органів влади і можуть перерозподілятися між бюджетами міст із державних податків, зборів, платежів).

3. Кошти одержані (кошти, які отримані за взаємними розрахунками і дотаціями з Державного бюджету).

Власні доходи місцевих бюджетів – визначаються як доходи, які формуються в результаті дій і рішень, прийнятих органами самоврядування міст. Власними вважаються ті доходи бюджетів міст, які є територіальними, залежать від діяльності місцевої влади, яка їх контролює й використовує за своїм розсудом.

Передбачено, що доходи місцевих бюджетів в Україні створюються за допомогою податкових надходжень, неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом, трансферти (рис. 1.5).

Рисунок 1.5 – Доходи місцевих бюджетів відповідно до бюджетного кодексу

Коротко розглянемо структуру доходів. Найбільше значення у наповненні місцевих бюджетів мають податкові надходження. До податкових надходжень відносять обов'язкові платежі, що надходять до бюджету в результаті виконання податкового законодавства.

До неподаткових надходжень відносяться доходи, отримані від власності, від комерційної діяльності, від фінансових санкцій та від інших доходів, які не є обов'язковими податками, зборами чи платежами.

До доходів від операцій з капіталом відносяться надходження від продажу основного капіталу, дорогоцінних металів або дорогоцінного каміння, а також від державних запасів товарів, землі чи нематеріальних активів.

До трансфертів відносяться кошти, отримані від інших установ державної влади, від органів місцевого самоврядування, чи інших держав, міжнародних установ та організацій на умовах безповоротності.

Розглянемо доходи бюджетів міст України за 2019 рік у порівнянні з 2018 роком (додаток Б, таблиця Б.1).

Згідно представлених даних, найбільшим джерелом поповнення місцевих бюджетів є податок на доходи фізичних осіб і єдиний податок з фізичних осіб, які у 2019 році суттєво зросли порівняно з 2018 роком.

Основні неподаткові надходження до фондів місцевих бюджетів – це кошти від приватизації міського комунального майна, отримане державне мито, одержані адміністративні штрафи та фінансові санкції, банківські відсотки за користування вільними на певний час бюджетними коштами, орендна плата за майно місцевого самоврядування та ін. Кількість неподаткових надходжень частково відображає активність місцевого самоврядування на фінансовому ринку і на ринку праці, здійснення діяльності у сфері місцевого господарства і дієвість місцевих фіскальних органів щодо контролю.

Таким чином, доходи місцевих бюджетів є підґрунтям для фінансової бази усіх органів місцевого самоврядування, отже, виступають підґрунтям незалежності їх фінансування. Саме тому на сучасному етапі особливого значення набуває укріплення доходної бази місцевих бюджетів.

1.3 Видатки місцевих бюджетів як основа фінансування розвитку міста

Соціально-економічний розвиток країни закономірно залежить від розвитку конкретних її територій. Такий розвиток потребує ефективного рівня фінансового забезпечення, яке реалізується через наповнення бюджетів міст.

Розглянемо специфіку видатків місцевих бюджетів. Вона полягає в тому, що існує частина видатків, які не є джерелом бюджету країни, наприклад, видатки на місцеву пожежну охорону, благоустрій населених пунктів, охорону місцевих пам'яток архітектури, розвиток місцевого транспорту, утримання і будівництво доріг, природоохоронні міри та ін. Тому актуальним питанням є вдосконалення складу та структури видатків місцевих бюджетів, оскільки воно позитивно вплине на розвиток регіону чи міста, рівень їх соціально-економічного розвитку [29].

Розподіл бюджетних витрат згідно бюджетної класифікації представлено в рисунку 1.6.

Рисунок 1.6 – Розподіл бюджетних витрат згідно бюджетної класифікації

Розподіл бюджетних витрат згідно бюджетної класифікації здійснюється за ознаками: функціональна класифікація витрат (за функціями, з виконанням яких вони пов'язані); економічна класифікація витрат (за економічною характеристикою операцій при здійсненні цих витрат); відомча класифікація витрат (за визначенням головного розпорядника бюджетних коштів); програмна класифікація витрат (згідно бюджетних програм).

Основними статтями видатків місцевих бюджетів протягом 2015–2019 рр. було фінансування освіти, соціального захисту та соціального забезпечення населення та охорони здоров'я.

Видатки місцевих бюджетів за економічною класифікацією у 2015-2019 роках згідно публічних звітів державного казначейства показані в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Видатки місцевих бюджетів України 2015-2019 рр. (за економічною класифікацією), млрд. грн., %

Стаття видатків	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Загальна сума видатків	280,0	350,5	496,1	570,6	566,2
з них:					
Оплата праці і нарахування на заробітну плату	105,6 (37,7%)	116,3 (33,2%)	128,9 (26%)	154,9 (27,1%)	179,3 (31,7%)
Використання товарів і послуг	55,4 (19,8%)	61,8 (17,6%)	125,8 (25,3)	144,9 (25,4%)	120,1 (21,2%)
Капітальні видатки	32,2 (11,5%)	52,7 (15%)	74,3 (14,9%)	91,2 (16%)	99,8 (17,6%)
Соціальне забезпечення	66,6 (23,7%)	99,8 (24%)	131,1 (26,4%)	134,1 (23,5%)	88,9 (15,7%)
Поточні трансферти	18,2 (6,5%)	19,2 (5,5%)	35,3 (7,1%)	44,6 (7,8%)	76,9 (13,6%)
Обслуговування боргових зобов'язань	1,7 (0,6%)	0,3 (0,08%)	0,1 (0,02%)	0,6 (0,1%)	0,9 (0,2%)
Інші поточні видатки	0,6 (0,2%)	0,4 (0,1%)	0,6 (0,1%)	0,3 (0,1%)	0,3 (0,1%)

Дані таблиці показують, поступове зростання в структурі місцевих бюджетів України відсотку видатків на оплату праці і нарахування на заробітну плату до 2019 року, проте, у відсотковому співвідношенні видатки за цією бюджетною класифікацією у 2017-2019 роках стали нижчими за попередні. Зростання

показують капітальні видатки. У цей же час 2019 рік виявляє стрімке падіння видатків місцевих бюджетів на соціальне забезпечення.

Касові видатки місцевих бюджетів, які структуровані за економічною класифікацією за 2019 рік показали, що найбільші частки витрат виділено на: заробітну плату (179,3 млрд. грн., що становить 31,7%); використання послуг та товарів (120,1 млрд. грн., що становить 21,2%); на соціальне забезпечення (88,9 млрд. грн., що становить 15,7%); та на капітальні видатки міст (99,8 млрд. грн., що становить 17,6%) [15].

Отже, видатки місцевих бюджетів показують як позитивну, так і негативну динаміку за різними видами бюджетної класифікації. Тому постає питання про шляхи підвищення ефективності видатків місцевих бюджетів.

Від процесу формування і використання коштів бюджетів міст залежить ефективність функціонування всієї бюджетної системи й успішна реалізація фінансової політики. Це стає фактором забезпечення прогресивного соціально-економічного розвитку країни та окремих міст.

2 АНАЛІЗ ДОХОДІВ ТА ВИДАТКІВ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ НА ПРИКЛАДІ МІСТА СУМИ

2.1 Оцінка джерел формування доходів бюджету м. Суми

Суми – місто, розташоване в північно-східній частині України, є адміністративним центром Сумської області площею – 95,4 км². На початок 2019 року на території міста, за оцінкою Сумської міської ради, проживало 264,9 тис. осіб наявного населення, яке зменшилося на 1,4 тис. осіб (за рахунок природного скорочення на 1444 осіб, у той час, як за рахунок міграційного приросту збільшилася на 46 осіб) [15].

З метою аналізу доходів та видатків міста Суми слід відмітити основні напрями, за якими спостерігається високий розвиток:

- хімічна промисловість (випуск широкого асортименту продукції, у тому числі мінеральних добрив, кислоти, мінеральних пігментів, хімічних реактивів, лакофарбової продукції тощо);

- фармацевтична промисловість (зокрема виробництво лікарських засобів на ТОВ «КусумФарм», де створюються нові робочі місця і підвищуються виробничі потужності);

- виробництво пакувальних матеріалів (зокрема група промислових підприємства ПрАТ «Технологія», ТОВ «ГуалаКложерс Україна» та ТОВ «Гуалапак Україна», що відоме в галузі виробництва матеріалів для пакування дитячого харчування. У 2018-2019 роках на підприємствах ведеться будівництво нових цехів для виробництва коркувальних засобів і інших товарів, зокрема поліграфічних виробів);

- виробництво клінкерної цегли (продукція випускається ТОВ «Керамейя») та інші.

Нестійкі процеси трансформації суспільно-економічних відносин підштовхують до пошуку дієвих механізмів мобілізації бюджетних ресурсів, ефективного їх використання задля повноцінного фінансування власних і

делегованих повноважень органів місцевого самоврядування. З точки зору руху фінансових ресурсів між учасниками, які задіяні у процесі наповнення місцевих бюджетів, відбувається утворення бази грошових коштів, що набувають форми доходів місцевих бюджетів і виступають фінансовим підґрунтям органів місцевого самоврядування і вирішальним фактором для регіонального розвитку. Достатній обсяг доходів бюджетів міст закріплює економічну незалежність органів самоврядування країни.

Згідно даних звіту, оприлюдненого на сайті Сумської міської ради [15], до дохідної частини міського бюджету м. Суми за 2019 рік надійшло 2978,1 млн. грн., що становить 94,7% до запланованої на рік суми та на 383,7 млн. грн. (або на 11,4%) нижче, ніж за 2018 рік.

Таким чином, заплановані надходження по загальному фонду було виконано на 95,1%, з них надходження склали близько 2819,7 млн. грн.

Дохідна частина Сумського міського бюджету за 2015-2019 роки представлена в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Доходи бюджету м. Суми за 2015-2019 рр., млн. грн.

Назва статті	Рік				
	2015	2016	2017	2018	2019
Податкові надходження	681,99	992,82	1252,96	1519,81	1813,46
Неподаткові надходження	94,0	131,09	113,75	124,73	157,20
Доходи від операцій з капіталом	7,83	6,53	2,16	1,97	1,96
Цільові фонди	1,02	0,79	5,36	1,28	1,55
Офіційні трансферти	904,74	1242,79	1055,65	1633,23	1161,74
Всього доходів	1689,58	2374,02	2429,87	3281,02	3135,91

Дані проведеного аналізу свідчать про те, що за досліджуваний період 2015 – 2019 рр. доходи бюджету м. Суми зросли з 1689,58 млн. грн. до 3135,91 млн. грн., що склало 1446,33 млн. грн. або 86%.

У доходах бюджету, спостерігається тенденція щодо зростання обсягу податкових надходжень, який збільшується з 681,99 млн. грн. у 2015 р. до 1813,46 млн. грн. у 2019 р. Зміна податкових надходжень склала 1131,47 млн.грн. або 166,5 %. Податкові надходження збільшилися з 2015 року до 2016 року на 310,83 млн. грн.; з 2016 року до 2017 року – на 260,14 млн. грн.; з 2017 до 2018 року – на 266,85 млн. грн.; з 2018 до 2019 року – на 293,65 млн. грн. Отже, за статтею податкових надходжень демонструється стала динаміка зростання доходів до бюджету міста.

Слід зазначити, що у цей період сума доходів міського бюджету від неподаткових надходжень також зросла: з 84,00 млн. грн. у 2015 році 157,2 млн. грн. у 2019 р. Проте, динаміка зростання не була постійною. Так, з 2015 до 2016 року сума доходів зросла з 94,0 млн.грн. до 131, 09 млн.грн., що показує збільшеннянадходжень на 37,09 млн.грн. Але у 2017 році питома вага доходів від неподаткових надходжень суттєво зменшується і становить 113,75 млн. грн., що дорівнює 86% від показнику попереднього року. У наступні роки сума надходжень знову зростає до 124,37 млн. грн. у 2018 році і, відповідно, 157,20 млн. грн. у 2019 році. Отже, хоча в цілому за проаналізований період сума доходів від неподаткових надходжень зросла, тенденція не демонструє стійкості.

Доходи від операцій з капіталом мають тенденцію до зменшення. Так у 2015 році вони склали 7,83 млн. грн., а у 2019 році зменшилися до 1,96 млн. грн. відповідно, зменшення відбулося з 2015 року до 2016 року на 1,3 млн.грн.; з 2016 до 2017 року – на 4,37 млн. грн.; з 2017 до 2018 року – на 0,19 млн. грн.; з 2018 до 2019 року – на 0,01 млн. грн. Таким чином, надходження за цією статтею показали поступове зменшення і за досліджуваній період знизилися на 75% (2015 рік порівняно з 2019 роком).

Надходження до цільових фондів міського бюджету коливаються по роках, відповідно, найнижчий показник виявляється у 2016 році (0,79 млн.грн.), а найвищий – у 2017 році (5,36 млн. грн.), хоча, якщо порівнювати надхлдження за 2015 рік з 2019 роком, то питома вага надходжень за цією статтею зросла на 34%.

Привертає увагу той факт, що упродовж 2015–2019 рр. значним джерелом доходів бюджету м. Суми були офіційні трансферти. Так, з 2015 р. по 2019 р. динаміка надходжень до бюджету офіційних трансфертів була наступною: у період

2015–2016 рр. надходження зростали з 904,74 млн. грн. до 1242,79 млн.грн., у 2017 році вони зменшилися до 1055,65 млн. грн. У 2018 р. надходження від трансферів знову зросли до 1633,23 млн грн., а у 2019 знову зменшилися до 1161,74 млн грн. Така ситуація означає періодичне зниження залежності міського бюджету від бюджету вищого рівня.

У таблиці 2.2 наведено процентне відношення розподілу дохідної частини бюджету м. Суми у досліджуваному періоді.

Таблиця 2.2 – Структура доходів бюджету м. Суми за 2015-2019 рр., %

Назва статті	Рік				
	2015	2016	2017	2018	2019
Податкові надходження	40,36	41,82	51,56	46,32	57,83
Неподаткові надходження	5,56	5,52	4,68	3,80	5,01
Доходи від операцій з капіталом	0,46	0,28	0,09	0,06	0,06
Цільові фонди	0,06	0,03	0,22	0,04	0,05
Офіційні трансферти	53,55	52,35	43,44	49,78	37,05
Всього доходів	100	100	100	100	100

Аналіз даних таблиці 2.2 дає підстави зробити висновок, що питома вага податкових надходжень міського бюджету за 2015–2019 рр. коливається у межах 40,36 % (у 2015 р.) до 57,03 %. (у 2019 р.) Частка неподаткових надходжень у структурі доходів місцевих бюджетів також коливається по роках відповідно, найнижчий її показник відмічено у 2018 р. (3,8 %), а найвищий у 2015 році – 5,56 %. Питома вага доходів від операцій з капіталом за аналізований період суттєво зменшується з 0,46 % у 2015 р. до 0,06 % у 2019 р.

Незначну частку доходів міського бюджету складають надходження до цільових фондів, які мають нестійку тенденцію за даний період. За своєю вагомістю, найбільшими є надходження до загального фонду, а з них – власні доходи та офіційні трансферти.

Зупинимося на податкових надходженнях, склад та структура яких представленні в таблиці 2.3. За даними таблиці в структурі податкових надходжень найвагомніше значення мають податки на доходи, також податки на прибуток. Значними є податки на збільшення ринкової вартості, у їхній структурі найбільшу питому вагу складає податок, який отримується з доходів фізичних осіб. У 2016 році він становив 429,7 млн. грн. або 68,75 %, а у 2019 році вже – 1255,7 млн. грн. або 69,24%.

Таблиця 2.3 – Склад та структура податкових надходжень бюджету м. Суми за період 2015-2019 рр.

Назва статті	Рік									
	2015		2016		2017		2018		2019	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	429,70	63,08	467,45	63,28	801,09	63,94	1015,58	66,82	1255,70	69,24
– податок з доходів фізичних осіб	425,70	63,00	467,10	63,23	800,53	63,89	1015,30	66,80	1255,26	69,22
Збори за цільове використання природних ресурсів	1,96	0,31	1,59	0,21	0,20	0,02	0,08	0,01	0,26	0,01
Внутрішні податки за товари і послуги	34,87	1,42	73,43	9,94	130,80	10,44	134,17	8,83	150,55	8,30
Інші податки	2,80	0,45	1,26	0,17	3,45	0,28	2,50	0,16	4,38	0,24
Місцеві податки і збори, в т.ч.:	181,70	29,07	194,98	26,39	317,42	25,33	367,48	24,18	402,57	22,20
– податки на власність (майно)	181,70	29,07	116,30	15,74	179,48	14,32	185,06	12,18	190,72	10,52
Разом	681,99	100	992,82	100,00	1252,96	100	1519,81	100	1813,46	100

У цілому обсяг податкових надходжень до бюджету міста показує стійку тенденцію зростання за досліджуваний період. Якщо у 2015 році надходження склали 681,99 млн. грн., то у 2019 – вже 1813,46 млн. грн., що показує підвищення майже в три рази. Цю ж тенденцію виявляють надходження з податків фізичних осіб.

Збільшення питомої ваги податку з доходів фізичних осіб у структурі податкових надходжень міського бюджету пов'язане, насамперед, із зростанням номінального регіонального валового продукту, зростанням витрат на оплату праці на підприємствах міста Суми, вихід із «тіньових» схем надання заробітної плати, позитивною динамікою до зростання доходів низькооплачуваних соціальних груп через державне підвищення соціальн-економічних гарантій та підвищенням змішаних доходів домашніх господарств за рахунок індивідуальної підприємницької діяльності.

Найбільшими платниками податку на доходи фізичних осіб є ПАТ «Сумхімпром», Сумський державний університет, ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш», ТОВ «Гуала Кложерс Україна», ПрАТ «Технологія», ПАТ «Сумиобленерго».

Наступним за вагою джерелом у структурі доходів міського бюджету є місцеві податки і збори, які змінилися за аналізований період з 181,70 млн. грн. (29,07%) у 2015 році до 402,57 млн. грн. (22,20%) у 2019 році. Світовий досвід свідчить про те, що місцеві податки і збори становлять основну статтю прибутків для бюджетів органів місцевого самоврядування. Наведені у таблиці 2.3 дані свідчать також про те, що спостерігається негативна закономірність зниження частки місцевих податків та зборів у доходах місцевих бюджетів.

Податки на доходи, прибуток і на збільшення ринкової вартості у відсотковому відношенні до загальної суми надходжень показують стійкість і коливаються в межах 63,08% – 69,24%.

Третьою вагомою складовою у доходах бюджету є стаття «Внутрішні податки на товари та послуги», питома вага яких за аналізований період зросла з 1,42 % у 2015 р. до 10,44 % у 2017 р., а потім зменшилася до 8,3% у 2019 р.

Податки на власність (майно) у відсотковому відношенні до загальних надходжень виявляють тенденцію зо стійкого зниження з 2015 до 2019 року, відповідно, з 29,07% до 10,52%.

Інші види податкових надходжень, зокрема, збори за спеціальне використання природних ресурсів становлять незначну частку у структурі дохідних джерел бюджету м. Суми.

Як зазначалося вище, одним з основних джерел формування доходів міського бюджету є офіційні трансферти, частка яких у складі бюджету складала 53,55% у 2015 р. та 37,05% у 2019 р. відповідно. Це вказує на те, що значна частина видатків бюджету міста фінансується за рахунок дотацій і субвенцій, які надаються з бюджету вищого рівня.

Обсяг, склад та структура надходжень трансфертів до бюджету м. Суми у 2015 – 2019 роках наведено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 – Обсяг, склад та структура надходжень офіційних трансфертів до бюджету м. Суми у 2015-2019 роках, млн. грн.

Назва статті	Рік				
	2015	2016	2017	2018	2019
Доходи бюджету	1689,58	2374,02	2429,87	3281,02	3135,91
Офіційні трансферти, в тому числі:	904,74	1242,79	1055,65	1633,23	1161,74
– дотації	0,00	0,00	0,00	2,68	3,47
– субвенції	904,74	1242,79	1055,65	1630,55	1158,27
Питома вага офіційних трансфертів у доходах бюджету, %	53,55	52,35	43,44	49,78	37,05

У загальному обсязі трансфертових надходжень міського бюджету перше місце в структурі надходжень загального обсягу доходів займають офіційні трансферти, а саме: з державного бюджету, в тому числі: субвенції соціального; трансферти на освіту; трансферти на медицину; субвенція на соціально – економічний розвиток; субвенція на шляхове господарство; з обласного бюджету;

з бюджетів інших рівнів – гранти (дарунки), кошти відповідно до грантової угоди в рамках реалізації пілотного проекту з енергоефективності тощо.

Аналізуючи обсяги надходжень офіційних трансфертів та їх структуру, необхідно відмітити, що більшу частину з них складають субвенції.

Наступним джерелом формування доходів міського бюджету є неподаткові надходження. До їх складу відносять: власні надходження бюджетних установ; плата, отримана за оренду майнових комплексів чи іншого подібного майна, що є у комунальній власності; отримане державне мито; надходження, які отримані від розміщення в установах банків вільних коштів із бюджетів; адміністративні штрафи та санкції; інші надходження; надходження грошей від кредиторської та депонентської заборгованості установ, інституцій, підприємств, організацій, щодо яких вийшов строк позовної давності. Обсяги неподаткових надходжень є значно меншими від обсягів податкових надходжень та офіційних трансфертів, але вони більші ніж доходи від операцій з капіталом. Обсяг та структура щодо неподаткових надходжень до бюджету м. Суми за період 2015 – 2019 рр. узагальнені в табл. 2.5.

Таблиця 2.5 – Обсяг та структура неподаткових надходжень бюджету м. Суми за період 2015-2019 рр.

Назва статті	Рік									
	2015		2016		2017		2018		2019	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Доходи від власності та підприємницької діяльності	0,33	0,34	0,94	0,72	20,21	17,77	10,05	8,06	7,53	4,79
Адміністративні збори й платежі, надходження від некомерційного та побічного продажу	12,36	13,15	49,7	37,92	31,59	27,77	40,31	32,32	44,24	28,14
Інші неподаткові надходження	0,01	0,01	5,32	4,06	3,79	3,34	4,20	3,37	4,74	3,02
Власні надходження бюджетних установ	81,31	86,50	75,10	57,29	58,15	51,12	70,17	56,25	100,69	64,05
Разом	94,0	100	131,09	100	113,75	100	124,73	100	157,20	100

За даними таблиці 2.5 сума неподаткових надходжень упродовж 2015-2019 років зростала з 94,0 млн. грн. у 2015 році до 157,2 млн. грн. у 2019 р. Проте, питома вага неподаткових надходжень у структурі бюджету не демонструє стійкої тенденції до зростання і коливається з 5,56% у 2015 році до 3,8% у 2018 році та 5,01% у 2019 році.

Найвагоміше значення у структурі неподаткових надходжень займають власні надходження бюджетних установ, однак їх питома вага зменшується з 86,5% у 2015 році до 64,05% у 2019 році.

Значну частку у структурі неподаткових надходжень складають адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу, питома вага яких упродовж усього періоду коливається (найменше значення 13,15% у 2015 р., найбільше – 37,92% у 2016 р.) та не має чітких тенденцій росту.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що ситуація щодо формування доходів бюджету м. Суми є типовою для місцевих бюджетів України в цілому. Існуючій системі утворення доходів місцевих бюджетів властивий невисокий рівень долі своїх доходів місцевих бюджетів, і цей факт породжує підвищення обсягів міжбюджетних трансфертів. Місцеві податки та збори не відіграють провідної ролі у формуванні доходної частини місцевих бюджетів. Реальні фінансові спроможності місцевих органів влади певною мірою є обмеженими, що, у свою чергу, є стримувальним фактором соціально-економічного розвитку міста. У зв'язку з цим, особливого значення набувають проблеми зміцнення доходної бази місцевих бюджетів та обґрунтування системи практичних рекомендацій з метою забезпечення стабільності їх функціонування.

2.2 Аналіз напрямків використання коштів бюджету м. Суми

Місцеві бюджети виступають основним інструментом реалізації державної регіональної політики і досягнення цілей, таких як структурна перебудова економіки, підвищення соціально-економічного розвитку регіонів, розвиток міського господарства, забезпечення житлового будівництва, благоустрою, здійснення правоохоронних заходів тощо.

Видатки місцевих бюджетів включають в себе бюджетні призначення, які встановлюються рішеннями про місцевий бюджет, спрямовуються на конкретні цілі, які сприяють реалізації програм, визначених Бюджетним кодексом.

Для побудови системи ефективного управління видатками необхідно здійснювати постійний аналіз стану виконання бюджету. З метою ґрунтовного дослідження проблем формування та фінансування видатків проведемо аналіз динаміки та структури видатків бюджету м. Суми відповідно до бюджетної класифікації видатків. Видатки за функціональною класифікацією, відображені в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6 – Склад і структура видатків бюджету міста Суми у 2015-2019 р. (за функціональною класифікацією)

Група видатків	Рік									
	2015		2016		2017		2018		2019	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Загальнодержавне управління	0,00	0,00	70,17	6,14	106,72	4,46	178,54	5,55	227,1	7,63
Освіта	304,7	18,79	438,88	38,42	690,1	28,88	810,05	25,18	943,1	31,68
Соціальний захист та соціальне забезпечення	454,67	28,04	21,18	1,86	634,67	26,94	1260,1	39,17	609,36	20,47
Охорона здоров'я	211,8	13,06	257,17	22,52	405,79	16,99	372,62	11,58	365,31	12,2
Культура і мистецтво	29,382	1,81	35,88	3,13	46,71	1,95	54,5	1,69	29,43	0,98
Фізична культура спорт	15,152	0,93	18,60	1,63	23,39	0,98	33,2	1,03	36,75	1,23
Житлово-комунальне господарство	187,6	11,57	57,61	5,04	83,64	3,50	387,3	12,03	384,39	12,91

Продовження таблиці 2.6

Транспорт, дорожнє господарство, зв'язок, телекомунікації та інформатика	7,1	0,44	7,41	0,65	6,42	0,27	60,6	1,88	62,97	2,11
Видатки, не віднесені до основних груп	410,79	25,33	8,70	0,76	14,87	0,62	60,35	1,87	317,67	10,67
Разом видатків	1621,2	100	1142,32	100	2388,8	100	3217,26	100	2976,08	100

Аналіз складу та структури видатків міського бюджету м. Сум дає підстави стверджувати, що за 2015-2019 роки спостерігається в основному зростання видатків як по загальному, так і по спеціальному фонду.

Видатки міського бюджету в цілому показують нестійку тенденцію до зростання. У 2016 році відбулось значне зниження видатків порівняно з 2015 роком – на 478, 8 млн.грн. (на 29,53%). Але, у 2017 і 2018 роках сума видатків підвищується відповідно на 1246,5 млн.грн. та 828,46 млн. грн. Проте, у 2019 році знову відбувається незначний спад порівняно з 2018 роком – на 241,18 млн.грн. (на 7,5%).

Аналіз складу і структури видатків бюджету міста Суми у 2015-2019 роках показує, що видатки на державне управління поступово зростали починаючи з 2016 року, і в 2019 році досягли 227,1 млн. грн., що стало на 48,56 млн. грн. більше, ніж у 2018 році і дорівнює 21,38% зростання у порівнянні з 2018 роком.

Стосовно видатків на освіту, то протягом 2015-2019 років також спостерігається поступове збільшення сум. Якщо у 2015 році сума складала 304,67 млн. грн., що становило 18,79% від загальної суми, то станом на 2019 рік сума вже становила 943,1 млн. грн. (31,68% від загального бюджету цього року).

Динаміка видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення показує постійні коливання. Так, якщо у 2015 році цю статтю припадало 28,04% міського бюджету, то в 2016 – лише 1,81%. У 2017 р. на соціальний захист було виділено 634,67 млн. грн. (26,9%), у 2018 році – 1260,1 млн. грн. (39,17%), а в 2019 році знову

значно знижується відсоток витрат на цю статтю – на 48,35% від попереднього року, що становило 609,36 млн. грн.

Видатки на охорону здоров'я показують зростання й з 2015 по 2019 рік збільшилися з 211,8 млн. грн. до 365,31 млн. грн., хоча найвищим цей показник був у 2017 році (405,79 млн. грн.).

Щодо житлово-комунального господарства, то за період 2015-2017 рр. спостерігалось певне коливання видатків (у відношенні сум), проте, у відсотковому відношенні до загальної суми видатків відбувалося зниження: 2015 р. – 187,6 млн. грн. (11,57%), 2016 р. – 57,61 млн. грн. (5,04%), 2017 р. – 83,64 млн. грн. (3,5%). Відсоткове відношення знову підвищується у 2018-2019 роках – до 12,91%.

Стосовно галузі культури і мистецтва ситуація дещо схожа з галуззю житлово-комунального господарства: 2015 р. – 29,382 млн. грн. (1,81%), 2016 р. – 35,88 млн. грн. (3,13%), 2017 р. – 46,71 млн. грн. (1,95%), у 2018 році видатки склали 54,5 млн. грн. (1,69%), а в 2019 році видатки на дану галузь знизилися практично до показників 2015 року і склали 29,43 млн. грн., що становить лише 0,98% від загальної суми видатків.

Динаміка видатків на галузь «Транспорт, дорожнє господарство, зв'язок, телекомунікації та інформатика» також показує постійні коливання. у період 2015-2017 роки ця галузь фінансувалася, а в 2018-2019 рр. фінансування призупинилося.

Здійснений аналіз показує, що видатки майже за всіма галузями показують тенденцію до нестійкості і демонструють коливання, що свідчить про нестійкий стан міського бюджету і певні труднощі в фінансуванні окремих галузей.

Отже, здійснення соціально-економічного розвитку міста, вирішення виявлених проблем, стає можливим за умови реформування бюджетних відносин на місцевому рівні, що впливає на структуру видатків місцевих бюджетів. Зміна умов соціально-економічного розвитку країни і перехід до більш ефективної господарської діяльності призводить до зміни пріоритетів у застосуванні коштів місцевих бюджетів. Аналіз ситуації показує необхідність збільшення обсягів

бюджетних коштів міста, які спрямовуються на фінансування капітальних вкладень, реконструкцію і технічне вдосконалення працюючих підприємств.

Місцева влада, як інститут, обізнаний про потреби громадян, покликана забезпечити за рахунок міського бюджету високий рівень надання послуг при управлінні містом.

2.3 Основні напрями вдосконалення бюджетного фінансування соціально-економічного розвитку міста

Для визначення всебічної характеристики бюджетів, що відображає рівень забезпеченості та збалансованості доходів і витрат для виконання поточних і перспективних завдань соціально-економічного розвитку регіонів, а також для досягнення бюджетної самостійності й платоспроможності, у дослідженні застосовуються такі поняття, як «бюджетна стійкість», «стійкість бюджету» міста або «фінансова стійкість бюджету» міста.

Бюджетна стійкість дозволяє забезпечити високий рівень задоволення потреб територіальної громади, наявності достатніх дохідних джерел і збалансованості доходів та видатків міста (зокрема. уникнення дефіциту та профіциту ресурсів).

У своїй практичній діяльності місцеві органи самоврядування переважно обмежуються проведенням аналізу виконання доходної та видаткової частини місцевих бюджетів, питання ж, пов'язані з аналізом фінансового стану місцевого бюджету, комплексної оцінки його якості залишаються без належної уваги та недостатньо опрацьованими.

В загальному випадку під фінансовою стійкістю міського бюджету будемо розуміти комплексний показник, що відображає стан бюджету, на рівні якого забезпечуються нормальна діяльність суб'єкта місцевої влади, здійснення закріплених за ним повноважень стосовно фінансування передбачених у бюджеті витрат, зокрема, обслуговування й погашення внутрішнього і зовнішнього боргів.

На наш погляд, для аналізу бюджетної стійкості міста, треба враховувати численні ознаки, отримані на шляхом широкого аналізу фінансового стану і можливостей зміни цього стану задля запоруки його соціально-економічного розвитку (рис. 2.1).

Рисунок 2.1 – Умови формування бюджетної стійкості адміністративно-територіальної одиниці (розроблено автором)

Поточна стійкість бюджету міста базується на статичному аналізі показників системи, на оцінці поточної господарської діяльності [50].

Довгострокова стійкість бюджету міста показує динамічну узгодженість системи в процесі її розвитку [50].

Оцінити рівень фінансової стійкості бюджету можливо за рахунок оцінки низки показників фінансової стійкості. Це можна зробити з урахуванням наступних чинників:

- законодавчої бази щодо формування й використання фінансових ресурсів;
- розрахунку фінансових коефіцієнтів, які характеризують стійкість бюджету;

- порівняння отриманих результатів зі встановленими пороговими значеннями коефіцієнтів фінансової стійкості бюджетів [50].

Запропонована система якісних критеріїв для характеристики фінансової стійкості місцевих бюджетів застосовується найчастіше:

- нормальний рівень функціонування адміністративно-територіальної одиниці;
 - достатня кількість фінансових ресурсів;
 - реалізація повноважень органів влади;
 - виконання зобов'язань перед державою та громадянами;
 - забезпечення інвестиційних потреб міста;
 - покриття бюджетних витрат.

Рівень поточної стійкості бюджету можна оцінити за ефективністю реалізації плану поточних платежів до бюджету та величині кредиторського боргу.

Визначені в дослідженні концептуальні положення і підходи дозволяють виокремити наступні структурні характеристики бюджетної стійкості (рис. 2.2).

Рисунок 2.2 – Характеристики стійкості бюджету міста

Дослідник Г. Поляк [40] виділяє чотири рівні стану бюджетної стійкості: абсолютно стійкий, нормальний, нестійкий та кризовий стани. Характеристики цих станів, а також зміст стратегії соціально-економічного розвитку для кожного з них наведено в таблиці (додаток В, таблиця В.1).

В аналізі рівня фінансової стійкості бюджетів міст, зазвичай, пропонується розраховувати коефіцієнти, які характеризують забезпеченість бюджету. Методологія для визначення вказаних коефіцієнтів фінансової стійкості бюджетів міст базується на урахуванні максимальної інформативності показників. Слід зазначити, що високий рівень фінансової стійкості бюджету міста можна забезпечити лише при значному рівні його власних доходів, а також їх ефективному використанні.

Ми вважаємо за доцільне навести класифікацію вже наявних методів поточної оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів, та проаналізувати підходи, які дозволили б оцінити довгострокову стійкість, взявши за основу вивчення характеру змін якості бюджетної стійкості та урахуванні кількісних параметрів зміни інтегрального коефіцієнту (рис. 2.3).

Рисунок 2.3 – Методи оцінки поточної та довгострокової стійкості місцевих бюджетів (складено автором)

Механізм визначення фінансової стійкості місцевих бюджетів за методом експрес-оцінки [40] наведено у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7 – Характеристика рівня стабільності бюджету за Г. Поляком [40]

Показник	Механізм розрахунку
Абсолютно стійкий стан бюджету	мінімальні витрати < (регулюючі + власні) доходи
Нормальний стан бюджету	мінімальні витрати = (регулюючі + власні) доходи
Нестійкий стан бюджету	мінімальні витрати = (регулюючі + власні) доходи + додаткові ресурси
Кризовий стан бюджету	мінімальні витрати > (регулюючі + власні) доходи

На практиці поточна оцінка рівня фінансової стійкості місцевого бюджету здійснюється на основі одного з двох методів, які широко використовуються у сучасній економічній літературі. З цією метою О.М. Крук [27] пропонує бінарну матрицю, елементами якої є нулі та одиниці в залежності від виконання заданих умов щодо відповідності бюджетних коефіцієнтів критичним значенням. Її складові розподілено за основними елементами створення рівня фінансової стійкості місцевого бюджету, тобто відповідно до оцінок фінансової автономії бюджету, бюджетної ефективності та фінансової достатності (див. табл. 2.8).

Таблиця 2.8 – Матриця коефіцієнтів фінансової стійкості місцевого бюджету

Назва показника	Алгоритм розрахунку	Умова призначення параметру у матриці, що дорівнює	
		1	0
Показники фінансової автономії бюджету			
Коефіцієнт концентрації власних доходів	Відношення власних доходів до загальних доходів бюджету $K_{кв} = D_v / D$	$\geq 0,6$	$< 0,6$
Коефіцієнт концентрації власних та закріплених доходів	Відношення власних та закріплених доходів до загальних доходів бюджету $K_{квз} = (D_v + D_z) / D$	$\geq 0,8$	$< 0,8$
Коефіцієнт дотаційної залежності місцевого бюджету (концентрації фінансової допомоги)	Відношення офіційних трансфертів до загальних доходів бюджету $K_d = T / D$	$\leq 0,2$	$> 0,2$

Продовження таблиці 2.8

Показники бюджетної ефективності			
Коефіцієнт автономії	Відношення власних доходів до загальних видатків бюджету (без дотацій вирівнювання) $K_A = D_B / B$	$\geq 0,5$	$< 0,5$
Показники фінансової достатності			
Коефіцієнт бюджетного покриття	Співвідношення загальних доходів бюджету (без офіційних трансфертів) та загальних видатків бюджету (без дотацій вирівнювання) $K_B = D / B$	$\geq 1,0$	$< 1,0$

де D – загальні доходи бюджету, D_B – власні доходи, D_3 – закріплені доходи, B – загальні видатки, T – офіційні трансфери.

Отримані параметричні оцінки дають можливість визначити тип фінансової стійкості бюджету (див. табл. 2.7) згідно до формату тривимірного показника ситуації (додаток Г, таблиця Г.1). Для групи показників фінансової автономії остаточну оцінку можна визначити за допомогою аналізу частоти отримання дискретної оцінки певного виду, тобто 1, якщо за більшістю показників отримано 1, або 0, якщо більшість показників не відповідала нормативним значенням. Матриця визначення типу фінансової стійкості представлена в додатку Г, таблиці Г.2. За допомогою запропонованої матриці було здійснено розрахунок показників фінансової стійкості для міста Суми з 2016 по 2019 рік (табл. 2.9).

Таблиця 2.9 – Відносні показники фінансової стійкості бюджету м. Суми

Показники	Рік			
	2016	2017	2018	2019
Показники фінансової автономії міського бюджету				
Коефіцієнт концентрації власних доходів	0,48	0,51	0,51	0,60
Коефіцієнт концентрації власних та закріплених доходів	0,68	0,79	0,81	0,99
Коефіцієнт дотаційної залежності місцевого бюджету (концентрації фінансової допомоги)	0,17	0,16	0,16	0,12
Показники бюджетної ефективності				
Коефіцієнт автономії	0,99	0,61	0,53	0,49
Показники фінансової достатності				
Коефіцієнт бюджетного покриття	2,06	1,20	1,04	0,83

З урахуванням алгоритму (див. табл. 2.8) присвоєння бінарних значень показникам, було отримано матрицю коефіцієнтів фінансової стійкості бюджету міста Суми, подану в табл. 2.10.

Таблиця 2.10 – Матриця коефіцієнтів фінансової стійкості бюджету м. Суми

Показники	Рік			
	2016	2017	2018	2019
Показники фінансової автономії бюджету				
Коефіцієнт концентрації власних доходів	0	0	0	0
Коефіцієнт концентрації власних та закріплених доходів	0	0	1	1
Коефіцієнт дотаційної залежності місцевого бюджету (концентрації фінансової допомоги)	1	1	1	1
Тримірний показник S_x	0	0	1	1
Показники бюджетної ефективності				
Коефіцієнт автономії	1	1	1	0
Тримірний показник S_y	1	1	1	0
Показники фінансової достатності				
Коефіцієнт бюджетного покриття	1	1	1	0
Тримірний показник S_z	1	1	1	0

Відповідно, тримірний показник типу фінансової стійкості бюджету м. Суми впродовж 2016-2017 років становить (0,1,1), що свідчить про його нормальний стан, при якому місцевий бюджет має певні проблеми з фінансуванням видатків за рахунок власних доходів, а також виникає потреба у залученні додаткових ресурсів, які перераховуються на довготривалій основі, що у майбутньому дозволяє стабілізувати його стан і здійснювати розвиток. Це може допомогти уникнути потреби у фінансовій допомозі від бюджетів вищого рівня (Додаток В, таблиця В.1).

У 2018 році тримірний показник покращився до рівня (1,1,1), що відповідає абсолютно стійкому типу місцевого бюджету, який практично не вимагає додаткових вкладень з державного бюджету та має достатній обсяг власних доходних джерел для покриття видаткових зобов'язань. Місцевий бюджет стабільно розвивається, фінансово незалежний та соціально стабільний.

Проте, у 2019 році тримірний показник типу фінансової стійкості бюджету м. Суми характеризується набором (1,0,0), що свідчить про нестійкість та дотаційність місцевого бюджету.

Для підвищення фінансової стійкості місцевого бюджету, вважаємо доцільним: розширити в державі можливості органів місцевого самоврядування відносно здійснення місцевого оподаткування; підвищити рівень самостійності місцевих бюджетів щодо прийняття фінансових рішень; розглянути напрямки оптимізації в отриманні власних фінансових ресурсів місцевих бюджетів та їх високоефективне використання; здійснити підвищення інвестиційної привабливості регіону; розвивати туристичну галузь у напрямку зеленого туризму тощо (Додаток Д, таблиця Д.1).

З метою зміцнення фінансової стійкості бюджету міста пропонується застосування стратегій розвитку (Додаток Д, таблиця Д.2). Основною з них є стратегія інноваційного розвитку, яка полягає в створенні позитивного інвестиційного іміджу міста за допомогою впровадження новітніх технологій та збалансування темпів соціально-економічного розвитку. Дана стратегія орієнтована на досягнення рівня абсолютної стійкості міського бюджету.

Для досягнення нормального рівня стійкості запропоновано застосовувати стратегію стабільного розвитку, яка полягає в нарощуванні можливостей бюджету за рахунок активізації роботи органів влади міста. Адже, стратегія результативності забезпечує лише нестійкий стан міського бюджету, що негативно впливає на соціально-економічний розвиток міста.

Реалізація значної частини запропонованих завдань та стратегій значною мірою сприяє підвищенню економічної та фінансової самостійності міста.

ВИСНОВКИ

Дані проведеного дослідження свідчать про наявність багатьох підходів до тлумачення місцевих бюджетів. На основі узагальнення представлених поглядів, нами запропоновано визначення місцевих бюджетів як організаційної форми утворення, розподілу й використання фінансових ресурсів, що необхідні для виконання функцій місцевих органів влади щодо соціально-економічного розвитку регіону.

У роботі наведено структуру доходів місцевих бюджетів. Вони складаються з податкових надходжень (обов'язкових платежів, що надходять до бюджету в результаті виконання податкового законодавства), неподаткових надходжень (доходів, отриманих від власності, підприємницької діяльності, фінансових санкцій та інших доходів, які не є обов'язковими податками, зборами чи платежами), доходів від операцій з капіталом (надходжень від продажу основного капіталу, дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, державних запасів, товарів, землі й нематеріальних активів), і трансфертів (коштів, одержаних від інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на умовах безоплатності й безповоротності).

У дослідженні проаналізовано джерела формування дохідної частини бюджету на прикладі м. Суми за останні п'ять років. Дані проведеного аналізу свідчать про те, що за досліджуваний період 2015 – 2019 рр. доходи бюджету м. Суми зросли на 86%. У доходах спостерігається тенденція щодо зростання обсягу податкових і неподаткових надходжень, в той час як доходи від операцій з капіталом мають тенденцію до зменшення. Аналіз показав суттєві коливання у динаміці надходжень від офіційних трансфертів до бюджету міста.

За своєю вагомістю найбільшу частку у дохідній частині бюджету м. Суми складають такі надходження до загального фонду, як податкові надходження та офіційні трансферти. Значні надходження забезпечує також податок на доходи фізичних осіб.

У ході реалізації поставлених завдань здійснено аналіз напрямів використання коштів. У складі видатків загального фонду бюджету м. Суми найбільшу питому вагу займають видатки, спрямовані на фінансування освіти та видатки на охорону здоров'я. У досліджуваній період спостерігається чітка тенденція до збільшення видатків на соціальний захист. Значний відсоток коштів спрямований також на житлово-комунальне господарство.

З метою удосконалення управління формуванням та використанням коштів місцевих бюджетів, в роботі обґрунтована необхідність проведення оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів. Виявлено, що фінансова стійкість місцевих бюджетів досягається за умови додержання фінансової рівноваги між доходами та витратами, достатності фінансового потенціалу та фінансової ефективності його використання.

У дослідженні визначено тип фінансової стійкості бюджету згідно до формату тривимірного показника ситуації та отримано матрицю коефіцієнтів фінансової стійкості бюджету міста Суми.

Відповідно, тримірний показник типу фінансової стійкості бюджету м. Суми впродовж 2015-2017 років свідчить про його нормальний стан, при якому місцевий бюджет мав певні проблеми з фінансуванням видатків за рахунок власних доходів, а також демонстрував потребу в залученні додаткових ресурсів, які перераховуються на довготривалій основі, що у майбутньому дозволяє стабілізувати його стан і здійснювати розвиток. Ситуація в 2018 році відповідала абсолютно стійкому типу місцевого бюджету, який практично не мав додаткових вкладень з державного бюджету та мав достатній обсяг власних доходних джерел для покриття видаткових зобов'язань. Проте, у 2019 виник певний дисбаланс між видатками та доходами, що призвело до зниження рівня фінансової стійкості бюджету до нестійкого стану. Тримірний показник типу фінансової стійкості продемонстрував нестійкість та дотаційність місцевого бюджету.

У роботі обґрунтовано можливі пропозиції щодо покращення показників оцінки фінансової стійкості місцевого бюджету у довгостроковій та короткостроковій перспективах. Рекомендовано застосовувати стратегію

інноваційного розвитку міста та стратегію сталого розвитку, яка полягає в нарощуванні можливостей бюджету за рахунок активізації роботи органів влади міста.

З метою досягнення абсолютно стійкого фінансового стану місцевого бюджету, у роботі пропонується: розширити в державі можливості органів місцевого самоврядування відносно здійснення місцевого оподаткування; підвищити рівень самостійності місцевих бюджетів щодо прийняття фінансових рішень; розглянути напрямки оптимізації в отриманні власних фінансових ресурсів місцевих бюджетів та їх високоефективне використання; здійснити підвищення інвестиційної привабливості регіону; розвивати туристичну галузь у напрямку зеленого туризму тощо.

Запропоновані в роботі напрями щодо вдосконалення функціонування бюджету сприятимуть соціально-економічному розвитку міста Суми і країни вцілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балацький Є. О. Місцеві бюджети як визначальна ланка місцевих фінансів / Є. О. Балацький // Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. Серія Економіка. – 2010. – Том XI. – С. 268 – 277.
2. Бондарук Т.Г. Місцеве самоврядування та його фінансове забезпечення в Україні: [монографія] / Т.Г. Бондарук; Ін-т екон. та прогнозув НАН України. К.: Експрес. – 2009. – 608 с.
3. Боярко І.М. Місцеві бюджети у забезпеченні соціально-економічного розвитку міста / монографія/ І.М. Боярко, О.В. Люта, Н.Г. Пігуль, – сумське видавництво Корпункт, – 2012 – 92 с.
4. Бюджетна система: підруч. / за наук. ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. – К.: Центр учбов. Літератури; Тернопіль: Екон. Думка, 2012. – 871 с.
5. Бюджетне забезпечення територіальних громад України: тенденції останніх років // Галузевий моніторинг. – 2012. – №9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://dialogueauc.org.ua/sites/all/sites/dialogueauc.org.ua/files/files/mon9.pdf>
6. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]: закон України / Постанова ВРУ, від 21 червня 2001 року № 2542-III. – Режим доступу:
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2542-14>.
7. Бюджетний кодекс України від 08.07.10 2646-VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua>.
8. Возняк Г.В. Бюджетна децентралізація: європейський досвід та перспективи для України [Електронний ресурс] / Г.В. Возняк. // Економіка. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: [http://ird.gov.ua/sep/sep20163\(119\)/sep20163\(119\)_056_VoznyakHV.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20163(119)/sep20163(119)_056_VoznyakHV.pdf)
9. Глосарії децентралізації – ключові поняття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/pics/attachments/GLOSARIY.pdf>

10. Головне управління статистики в Сумській області [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://sumy.ukrstat.gov.ua/>
11. Гушта О.В. Порядок формування та використання коштів місцевих бюджетів / О.В. Гушта // Фінанси України. – 2005. – № 1. – С. 10 – 15.
12. Дахнова О.Є. Місцеві бюджети як основ фінансового забезпечення розвитку регіонів України [Електронний ресурс] / О.Є. Дахнова, І.В. Матросова // «Молодий вчений». – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/9/115.pdf>.
13. Дем'янюк А.В. Напрями доходів місцевих бюджетів України в трансформаційних умовах / Дем'янюк А.В. // Гроші, фінанси, кредит. – 2019. – №5. – С. 661–666.
14. Дем'янишин В.Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: монографія / В.Г. Дем'янишин. – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – 496 с.
15. Департамент фінансів, економіки та інвестицій Сумської міської ради [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://smr.gov.ua/uk>
16. Державна казначейська служба України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.treasury.gov.ua/ua>
17. Джерела доходів місцевих бюджетів [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://storage.decentralization.gov.ua/uploads/library/file/168/Буклет_Нормативні_доходи_-_1_перегляд_.pdf.
18. Диверсифікація доходів місцевих бюджетів: моногр. / [Луніна І.О., Кириленко О.П., Лучка А.В. та ін.]; за ред. д.е.н. І.О. Луніної; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2010. – 320 с. 2
19. Доходи місцевих бюджетів [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://bookwu.net/book_finansi_978/59_10.4.-dohodi-miscevih-byudzhetiv
20. Заславська О.І. Фінансова децентралізація в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку [Електронний ресурс] / О.І. Заславська – Режим доступу до ресурсу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/18172/1/>

21. Зубріліна В.В. Формування і розподіл доходів та видатків місцевих бюджетів: дис. канд. ек. наук: 08.00.08 / Зубріліна В.В. – Київ, 2015. – 294 с.

22. Інвестиційне забезпечення соціально-економічного розвитку міста: монографія: у 2 т.– / [за заг. редакцією д-ра екон. наук А.О. Єпіфанова і д-ра екон. наук Т.А. Васильєвої]. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 264 с. – ISBN 966-344-212-4.

23. Козьменко О.В. Теоретичні аспекти формування фінансів міста та ідентифікація їх структури / О.В. Козьменко, Є.О. Балацький // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць. – 2010. – Т. 30. – С. 421-428.

24. Коритько Т. Ю. Методи оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів [Електронний ресурс] / Т.Ю. Коритько // Економічний простір. – 2008. – №12. – С.140-145. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2008_12/1/koritko.pdf

25. Корягін М.В. Сутність, функції та ознаки бюджету як економічної категорії // Вісник НЛТУ України, 2010, вип. 20.14., – С. 205-209,

26. Костенюк І. Західні моделі місцевого самоврядування: перспективи та обмеження культурних трансферів / І. Костенюк//[Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2013/2013_01\(16\)/39.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2013/2013_01(16)/39.pdf)

27. Крук О.М. Аналіз фінансової стійкості місцевого бюджету / О.М. Крук // Вісник Донецького університету економіки та права. – 2011.– №2. – С. 193-197.

28. Кузькін Є.Ю. Зарубіжний досвід фіскальної децентралізації: проблеми та шляхи розв'язання / Є.Ю. Кузькін, Я.В. Котляревський, О.В. Шишко // Фінанси України.– 2015. – №12. – С. 63-72.

29. Легкоступ І.І. Теоретичні та практичні аспекти видатків місцевих бюджетів України в сучасних умовах / І.І. Легкоступ // Економіка, фінанси, право. – 2010. –№2. – С. 22-26.

30. Місцеві бюджети як фінансова основа органів місцевого самоврядування [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:

https://pidruchniki.com/1105051964458/finansi/mistsevi_byudzheti_finansova_osnova_organiv_mistsevogo_samovryaduvannya

31. Місцеві податки та збори [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://urist-ua.net/кодекси/податковий_кодекс_україни/стаття_10

32. Місцеві фінанси: підруч. / за ред. д.е.н., проф. О.П. Кириленко. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2014. – 448 с.

33. Молдован О.О. Бюджетна децентралізація: досвід ефективної реформи Словаччини для України / О.О. Молдован // Вісник Донецького національного університету. – 2010. – С. 32

34. Никифорова А.А. Факторы финансовой устойчивости и безопасности местного бюджета: автореф. дисс. к-та. экон. наук: 08.00.10. Волгоград, 2007. – 26 с.

35. Огонь Ц.Г. Доходи бюджету як домінанта фінансової стабільності держави / Ц.Г. Огонь // Фінанси України. – 2005. – № 6. – С. 25.

36. Онищенко С.В. Бюджетная децентрализация: особенности введения, проблемы и перспективы/ С.В. Онищенко. // Финансы, банки и учет. – 2016. – №1. – С. 147-153.

37. Офіційні трансферти, їх роль і місце в доходах бюджетів [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=52047&pg=0>

38. Павлюк К.В. Формування доходів місцевих бюджетів / К.В. Павлюк // Фінанси України. – 2013. – №4. – С. 24–37.

39. Податковий кодекс України від 02.12.2010 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua>

40. Поляк Г.Б. Бюджетная система России: научное пособие / Г.Б. Поляк. – М.: ЮНИТИ ДАНА, 2001. – 540 с. – ISBN 948-004-852-33

41. Поняття та склад доходів бюджетів місцевого самоврядування [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://pidruchniki.com/91444/finansi/formuvannya_dohodiv_byudzhetiv_mistsevogo_samovryaduvannya

42. Попович, І. І. Удосконалення механізму формування фінансових ресурсів місцевих органів влади з урахуванням сучасного стану економіки країни

/ І. І. Попович // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2010. – № 1. – С. 245-248

43. Про першочергові заходи з розвитку місцевого самоврядування в Україні на 2017 рік: Указ Президента України від 7 грудня 2016 р. №545/2016 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/545/2016>

44. Проблематика процесу децентралізації надання послуг в об'єднаних територіальних громадах: збірник матеріалів круглого столу, Київ, 2018 р. / За заг. ред. Войтович Р.В., Ворони П.В. – Київ, ІПК ДСЗУ, 2018. – 242 с.

45. Про стан виконання програми економічного і соціального розвитку міста за підсумками 2019 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://smr.gov.ua/uk/dokumenty/ekonomichnij-i-sotsialnij-stan-mista/17146-pro-stan-vikonannya-programi-ekonomichnogo-i-sotsialnogo-rozvitku-za-pidsumkami-2019-roku.html>]

46. Річний звіт міністерства фінансів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mof.gov.ua/uk/zvit>

47. Роман В. Моделі децентралізації влади країн Європейського Союзу / В. Роман [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lvivacademy.com/visnik12/fail/Roman.pdf>

48. Сайт Національної ради реформ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reforms.in.ua>

49. Сіренко К.Ю. Проблемні аспекти стратегічного й оперативного характеру об'єднаних територіальних громад [Електронний ресурс] / К.Ю. Сіренко // Економіка і суспільство. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: http://economyandsociety.in.ua/journal/19_ukr/33.pdf

50. Скляр І. Оцінка фінансової стійкості місцевого бюджету/ Котенко Н., Черв'як В. // Економічний аналіз. 2012 рік. Випуск 10. Частина 2. – С. 338-342

51. Старотенко Н. Методичні підходи до оцінки фінансової стійкості бюджету міста / Н. Старостенко // Економіка України. – 2005. – №9. – С. 39-47

52. Татарин Н.Б. Місцеві бюджети як фінансова основа органів місцевого самоврядування / Н.Б. Татарин. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2017. – №11. – С. 159-162.

53. Теорія фінансів: підручник / [П.І. Юхименко, В.М. Федосов, Л. Лазебник та ін.]; за ред. проф. Федосова В.М., Юрія С.І. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 576 с., с. 238.

54. Фурдичко Л.Є., Гайдис Н. Міжбюджетні відносини в Україні в сучасних умовах / Л.Є. Фурдичко, Н. Гайдис // Регіональна економіка. – 2013. – № 2. – С. 228-229.

55. Щербакова В.І. Проблеми оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах ринкової економіки / Щербакова В.І., Манєров Г.М. // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – №2. – С. 94-99.

ДОДАТОК А

ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Таблиця А.1 – Підходи щодо визначення сутності місцевих бюджетів

Автор, джерело визначення	Визначення сутності місцевого бюджету
<p>Васильєва Н. В., Гринчук Н. М., Дерун Т. М., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцевий бюджет і фінансове забезпечення об'єднаної територіальної громади: навч. посіб. / [Н. В. Васильєва, Н. М. Гринчук, Т. М. Дерун, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук] – К.: – 2017. – 119 с.</p>	<p>План утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування.</p>
<p>І.І. ЄФРЕМОВА. Місцеві бюджети та Бюджети місцевого Самоврядування: Проблеми правового Визначення // Форум права. – 2009. – № 1. – С. 157–161</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Організаційна форма мобілізації частини фінансових ресурсів у розпорядження відповідних територіальних громад, які здійснюють свої повноваження через місцеві органи самоврядування. 2. Система фінансових відносин, що складаються між місцевими та державними бюджетами, а також у середині місцевих бюджетів.
<p>Г.А. Семенов ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ Економічний вісник Донбасу. – 2008. №2. – С. 122-130</p>	<p>Економічна категорія, яка відображає обумовлену адміністративним поділом і бюджетним устроєм держави сферу економічних відносин суспільства, пов'язаних із формуванням, розподілом і використанням централізованих грошових коштів, що знаходяться у розпорядженні місцевих органів влади і призначених для соціально-економічного розвитку конкретних регіонів країни</p>
<p>Фінанси: курс для фінансистів: навч. посіб. / за ред. В.І. Оспіщева. Київ, 2008. 567 с</p>	<p>Фонди фінансових ресурсів, що мобілізуються та витрачаються на відповідній території</p>
<p>Кульчицький М.І. Місцеві бюджети і механізм їх формування. Фінанси України. 2001. № 9.</p>	<p>Система формування, розподілу та використання фінансових ресурсів для забезпечення місцевими органами влади покладених на них функцій і завдань, як власних, так і делегованих</p>
<p>Власюк Н.І., Мединська Т.В., Мельник М.І. Місцеві фінанси: навчальний посібник. Київ: Алерта, 2011. 328 с.</p>	<p>Сукупність економічних (грошових) відносин, що виникають у зв'язку з утворенням та використанням фондів грошових засобів місцевих органів влади у процесі перерозподілу національного доходу з метою забезпечення розширеного відтворення та задоволення соціальних потреб суспільства</p>

ДОДАТОК Б

ПОРІВНЯННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Таблиця Б.1 – Порівняння доходів місцевих бюджетів 2019 та з 2018 рр.

Стаття надходжень	Фактично надійшло у 2018 році, млрд грн	Фактично надійшло у 2019 році, млрд грн	Збільшення (+)/зменшення (-), млрд грн
Усього доходів з урахування міжбюджетних трансфертів державного бюджету	562,4	560,5	-1,9
в тому числі доходи б з урахування міжбюджетних трансфертів з державного бюджету	263,5	300,2	36,7
з них			
Податок на доходи фізичних осіб	138,2	165,5	27,3
Єдиний податок з фізичних осіб	19,9	25,0	5,1
Орендна плата з юридичних осіб	15,3	17,2	1,9
Внутрішні податки на товари та послуги	13,8	13,7	-0,1
Земельний податок юридичних осіб	8,3	11,5	3,2
Інші податки та збори	68,0	67,3	-0,7

ДОДАТОК В

ПОКАЗНИКИ І ТИПИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Таблиця В.1 - Визначення типу фінансової стійкості місцевого бюджету

Тип фінансової стійкості	Характеристика
Абсолютний	<ul style="list-style-type: none"> - Абсолютно стійкий місцевий бюджет, який практично не вимагає додаткових вкладень з вищестоящого бюджету (виключення може становити фінансування виконання делегованих повноважень). - Має достатній обсяг власних доходних джерел для покриття видаткових зобов'язань. - Територія стабільно розвивається, фінансово незалежна, соціально стабільна.
Нормальний	<ul style="list-style-type: none"> - Місцевий бюджет має певні проблеми з фінансуванням видатків за рахунок власних доходів; - Виникає потреба у залученні додаткових ресурсів, які перераховуються на довготривалій основі, що у майбутньому дозволить стабілізувати його становище та динамічно розвиватися. - У свою чергу це призведе до зниження потреби у фінансовій допомозі від бюджетів вищого рівня
Нестійкий	<ul style="list-style-type: none"> - Дотаційний місцевий бюджет, який потребує коригування програми соціально-економічного розвитку. - Вимагає значної допомоги з державного бюджету та контролю за динамікою основних соціально-економічних показників розвитку регіону з метою своєчасного реагування.
Кризовий	<ul style="list-style-type: none"> - Депресивний бюджет зі стагнуючим станом економіки; - Характеризується застоєм виробництва протягом тривалого періоду. - Супроводжується збільшенням чисельності безробітних, зниженням зарплати і рівня життя населення. - Потребує активної фінансової допомоги з державного бюджету. - Необхідна розробка стратегії, програми економічного і соціального розвитку.

ДОДАТОК Г
РОЗРАХУНКОВІ ЗНАЧЕННЯ ПОКАЗНИКІВ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ
БЮДЖЕТУ

Таблиця Г.1 – Розрахункові значення показників фінансової стійкості бюджету
 м. Суми

Показник	Рік				Рівень значущості
	2016	2017	2018	2019	
Коефіцієнт самостійності місцевого бюджету	0,68	0,79	0,81	0,99	0,10
Коефіцієнт фінансової незалежності місцевого бюджету	0,48	0,51	0,51	0,60	0,12
Коефіцієнт незалежності по місцевих податках та зборах	0,31	0,44	0,45	0,58	0,20
Коефіцієнт зацікавленості місцевої влади у пошуку додаткових джерел доходів	0,83	0,84	0,84	0,88	0,25
Коефіцієнт залежності місцевого бюджету від фінансової допомоги	0,17	0,16	0,16	0,12	0,10
Коефіцієнт покриття за рахунок власних коштів	1,41	0,95	0,85	0,82	0,23
Інтегральний показник фінансової стійкості бюджету	0,74	0,68	0,71	0,65	

Таблиця Г.2 – Матриця визначення типу фінансової стійкості місцевого бюджету за О. Крук [27].

Значення тримірного показника			Тип фінансової стійкості
Фінансова автономія	Бюджетна ефективність	Фінансова достатність	
1	1	1	Абсолютний
0	1	1	Нормальний
1	0	1	
1	1	0	
1	0	0	Нестійкий
0	1	0	
0	0	1	
0	0	0	Кризовий

ДОДАТОК Д

НАПРЯМКИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ

Таблиця Д.1 – Напрямки державного реформування, спрямовані на зміцнення фінансового потенціалу місцевого бюджету

Напрямок реформування	Характеристика
Створення правової бази	Основне завдання – забезпечення єдиних стандартів якості життя на всій території країни
Економія та інтенсивне використання фінансових ресурсів	Передбачає здійснення комплексу дій з метою виходу соціально-економічної системи регіону з фінансово недієздатного стану в найближчий термін за рахунок максимально можливого результативного використання фінансового потенціалу регіону. Тому в даному випадку необхідне найбільш ощадливе використання ресурсів, обґрунтований розподіл фінансових ресурсів і їх цільове використання. Його реалізація потребує централізації управління, обачливості у прийнятті рішень, фінансового контролю та ін.
Розробка організаційних механізмів досягнення цілей регіональної політики	Територіальне планування, програми соціально-економічного розвитку регіонів, створення міжнародних регіонів економічного співробітництва
Запровадження і використання фінансових інструментів розвитку регіонів	Спеціальні бюджетні режими для місцевої влади, податкові пільги, створення сприятливих умов для розвитку малого бізнесу тощо
Нарощення фінансової спроможності бюджету	Орієнтоване на максимально можливе ефективне використання всіх ресурсів бюджету, прогнозування альтернативних варіантів подальшого забезпечення фінансової достатності, дієздатності та стійкості, що забезпечують фінансову спроможність території
Активізація інвестиційної діяльності	Забезпечується на основі розміщення реальних та фінансових інвестицій на території регіону, які слугують додатковим джерелом довгострокових вкладень капіталу в галузі економіки регіону. Даний напрямок орієнтує на формування сприятливого інвестиційного клімату, результатом чого стане нарощування інвестиційного потенціалу адміністративно-територіальних одиниць країни за рахунок припливу внутрішніх та зовнішніх інвестицій як важливих складових фінансового потенціалу
Бюджетна підтримка, пошук потенційних джерел фінансових ресурсів, їх результативне використання	Такий напрямок передбачає спрямування фінансів на підтримку тих видів діяльності, в яких швидкі терміни окупності витрат та значна додана вартість; використання можливості міжрайонних об'єднань з метою створення повних технологічних циклів. Такий орієнтир потребує згортання нерентабельних і застарілих виробництв, стимулювання пріоритетних напрямків технологічного переозброєння економіки та передбачає високий рівень бюджетної підтримки і водночас потребує пошуку потенційних внутрішніх джерел фінансових ресурсів регіону

Таблиця Д.2 - Визначення стратегії соціально-економічного розвитку місцевого бюджету відповідно до типу його фінансової стійкості

Тип фінансової стійкості	Зміст фінансової стратегії (стратегічні орієнтири для прийняття управлінських рішень)
Абсолютний	<p>Стратегія інноваційного розвитку. Це найбільш ефективніший стратегічний орієнтир для нарощування інноваційної активності та створення сприятливого інвестиційного іміджу території за рахунок широкого впровадження сучасних технологій при забезпеченні збалансованості темпів економічної та соціальної динаміки; зміцнення конкурентоспроможності за рахунок формування конкурентних переваг; стабільного зростання виробництва за рахунок збільшення завантаження та модернізації наявних виробничих потужностей.</p>
Нормальний	<p>Стратегія стабільного розвитку (нарощування бюджетних можливостей). Передбачає активізацію роботи місцевих органів влади.</p>
Нестійкий	<p>Стратегія результативності. Представляє собою реалізацію комплексних заходів з метою виходу з фінансово нестійкого стану в найближчий термін за рахунок поліпшення адміністрування податків, оптимізації структури податкових платежів з метою збільшення податкових надходжень, рівня їх стягнення та поповнення доходної частини місцевого бюджету, а також за рахунок підвищення ефективності використання фінансових ресурсів (їх максимально можливого результативного та цільового використання).</p>
Кризовий	<p>Стратегія стабілізації (підтримки). Характеризується високим рівнем бюджетної підтримки та повної залежності від бюджетів вищого рівня. Для поліпшення фінансового стану місцевого бюджету необхідно обрати один тактичний пріоритет, на реалізацію якого будуть спрямовані максимальні зусилля органів місцевого самоврядування і ресурси території, що забезпечить певні позитивні зрушення у його фінансовому стані.</p>